

ព្រះឧភិស្សន្តរាជបណ្ឌិត

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

พ ร ะ อ ภิ ษ ร ร ม

เ ป็ น พุ ท ธ พ จ ณ์

โดย พระชาลยบรรณกิจ

อภิธรรมมูลนิตี

๔๑ ถนนพระอาทิตย์ พระนคร

- วัตถุประสงค์
๑. เผยแพร่ธรรมะ เฉพาะอย่างยิ่งพระอภิธรรมปิฎก
 ๒. บำเพ็ญสาธารณกุศล

เป็นองค์การที่ก่อตั้งโดยพุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่ง เพื่อประชาชนไม่มี
อภิสิทธิ์ชนคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นบริหารกิจการนี้ก็เป็น
เพียงผู้ทำการแทนประชาชน ดังนั้น เราจึงขอมอบกิจการอันท่านก็มีส่วนเป็นเจ้าของ
นี้ ให้อยู่ในความพิทักษ์ของท่าน ซึ่งเป็นประชาชนคนหนึ่งเพื่อบำรุง รักษา และ
ส่งเสริมให้สถาบันวัฒนาถาวรเพื่อประชาชนต่อไป ท่านมีความคิดเห็นอะไรที่จะ
เสนอแนะ ท่านมีปัญหาอะไรที่จะถาม และท่านมีคำถามอะไรที่จะทำให้เจริญก้าวหน้า
หน้า ความคิดเห็นของประชาชนเป็นมติที่เราต้องปฏิบัติ เราจะขอน้อมรับด้วย
ความขอบคุณ ได้โปรดพิจารณา แล้วจดหมายไปยังสำนักงานนี้ได้เสมอ

สำนักงาน หอสมุดพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ถนนพระอาทิตย์

หมายเหตุ: ขณะนี้ขอให้ติดต่อที่ นายบุญมี เมธางกูร เลขที่ ๓๐๓

บางกอกน้อย ตรงข้ามท่าช้างวังหน้า

พระอภิธรรมไพบูลีพุทธพจน์

โดย พระชาลยบรรณกิจ ผู้บรรยายพระอภิธรรม ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

ปก : ตก บุนนาค
บล้อก : ศิลปกรรมพาณิชย์

จัดพิมพ์โดย | อภิธรรมมูลนิธิ

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๒,๐๐๐ เล่ม

กันยายน ๒๕๐๔

รัชดาภิเษก การพิมพ์ และ หล่อตัวพิมพ์ | สมใจ หงส์ถาวร
อ. ก. ถนนประชาสงเคราะห์ พระนคร | ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา

คำนำ

นักศึกษาพระอภิธรรมที่พุทธสมาคมผู้หนึ่ง ได้นำหนังสือชุมนุมบทความ
ของท่านเปมังกโร ภิกขุ ซึ่งได้พิมพ์บริษัทยุทธะหนึ่งร่วมกำลังทุนจัดการ
พิมพ์จนเป็นการกุศล ๑,๐๐๐ ฉบับ มาให้ข้าพเจ้า ๑ เล่ม ในฐานะที่ข้าพเจ้ารับ
ภาระเป็นผู้ตอบปัญหาธรรม ทมผู้ถามมาทางวารสาร วิปัสสนาสาร และ วารสาร
ชีวิต และโดยเฉพาะปัญหาพระอภิธรรมทางวารสาร พุทธธรรม ท่านผู้นั้นกล่าว
ว่ามื่อของใจหลายประการ ขอให้ถือว่าท่านเป็นผู้ถามปัญหาทุกข้อที่อยู่ใน
หนังสือเล่มนี้ โดยตั้งเป็นคำถามคำตอบที่กำลังปฏิบัติอยู่

หนังสือนี้ปรากฏว่าพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ นี้เอง ข้าพเจ้าขออนุโมทนา
ในกุศลเจตนาของท่านเปมังกโร ภิกขุ และคณะผู้ร่วมกำลังจัดพิมพ์หนังสือนี้เป็น
อย่างยิ่ง เมื่อได้อ่านบทความต่างๆ ในหนังสือเล่มนี้ ก็ปรากฏว่ามื่อควรยึดถือ
เป็นหลักปฏิบัติเป็นอันมาก แต่ก็มีข้อที่น่าขงใจอยู่บางประการดังที่ท่านผู้นั้น
กล่าว และโดยที่ข้าพเจ้าก็มกกุศลเจตนาที่จะช่วยกันชำระไขวงความบริสุทธิ์
แห่งพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับท่านเปมังกโร ภิกขุ ข้าพเจ้าจึงเห็นเป็น
การสมควรจะได้แสดงข้อคิดเห็นของข้าพเจ้า เพื่อแกสทข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย
(เฉพาะที่เห็นว่ามื่อสาระพอควร) ให้ปรากฏ เพื่อว่าท่านผู้พบเห็นจะได้นำไป

(๖)

พิจารณาเทียบเคียงทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งนี้โดยมิได้มีเจตนามุ่งหมายจะทำลายล้างวาทะ
ของท่านเปรมงุโร ภิกขุ แม้แต่ประการใด เพราะแท้จริงข้าพเจ้าก็ยังเป็นตา
บอดคลำช้างอยู่ เมื่อคลำกันคนละแห่งกับท่านเปรมงุโร ภิกขุ ก็ย่อมเห็นว่าช้าง
นั้นรูปร่างต่างกันเป็นธรรมดา ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้ารูตัวเองอยู่ว่าสติปัญญาความรู
น้อย แต่ที่หาญเขียนเรื่องนักด้วยกุศลเจตนา พยายามจะรักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์
แห่งพระพุทธศาสนาเท่าที่สามารถจะทำได้ ดังกล่าวแล้ว

ฉะนั้น หากข้อความใดที่ข้าพเจ้ากล่าวผิดพลาดไป ขอท่านผู้พบเห็น
ได้กรุณาตักเตือนด้วยเมตตาธรรมด้วย ข้าพเจ้าพร้อมที่จะยอมรับด้วยความเคารพ
และขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และถ้าถ้อยคำใดล่วงล้ำก้ำเกินหนักเบาไปบ้าง ใน
ฐานะของบุคคลผู้มกเสถียรขอประทานอภัยแก่ท่านที่คิดว่าถ้อยคำนั้นกระทบ ความ
รู้สึกของท่านด้วย จะเป็นพระคุณแก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างมาก

บทความนเขียนขนเพื่อจะนำลงในวารสารชีวิตตามปกติ แต่เมื่อเขียน
เสร็จแล้วยังไม่ถึงจังหวะที่จะนำลงวารสารชีวิตได้ทันที คณะกรรมการอภิธรรม
มูลนิธิประสงค์จะจัดพิมพ์เป็นเล่ม เพื่อเผยแพร่ไปก่อน ข้าพเจ้ายินยอมโอน
ให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

พระชาฎาบรรณกิจ

ผู้บรรยายพระอภิธรรม ณ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

๘๕/๖ สามเสน

สามพระยา พระนคร

๒ กรกฎาคม ๒๕๐๔

พระชาลยบรรณกิจ

พระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์

นักศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่พุทธสมาคมผู้หนึ่ง ถามว่า

ถาม จิต (ปกฺกสฺสรมิทฺติ จิตฺตํ) เป็นธรรมชาติบริสุทธฺ์ แต่มีอุปกิเลส
จรมาทำให้มัวหมองไป ในพระสูตร จิตเป็นธรรมชาติถาวร
มันคง ไม่มีการเกิดดับ เกิดดับแต่เฉพาะอารมณ์ ถ้าจิตเกิดดับ
อยู่เดมอ ก็ไม่เป็นที่พึ่งแห่งความบริสุทธฺ์และเศร้าหมองได้ จิต
ไม่ปรากฏรูปร่าง สิ่งใดเกิดดับถึงนั้นต้องปรากฏรูปร่าง จิตรูป-
ร่างเป็นอย่างไรจึงรู้ว่ามันเกิดดับ ต้องมีผู้รูจิตชนอกรอย่างหนึ่ง
จิตดับเป็นดังที่ถูกรู จิตเป็นผู้รูอยู่แต่ ไม่มีอะไรจะมาเป็นผู้
จิตชนอกร จิตเป็นคัวธรรมแท้ เมื่อได้ความบริสุทธฺ์ถึงขั้นสุด
พ้นจากกิเลสตัณหาโยชน์แล้ว เรียกว่าสันติธรรม หรือ นิพพาน
จริงหรือ ?

ตอบ ปัญหานี้คนตนเองหลายประการ คำว่า ปกฺกสฺสรมิทฺติ จิตฺตํ นั้น หมายถึง
ความเพียงว่าเป็นธรรมชาติ มองแล้ว ไม่ใช่หมายความว่า บริสุทธฺ์ เพราะถ้า

หมายความว่า เป็นธรรมชาติ บริสุทธิ์แล้ว ก็จะเป็นว่าจิตบริสุทธิ์นั้นยังต้องเกิด
 อยู่ และถ้าจิตบริสุทธิ์หมายถึงพระนิพพานอย่างว่านั่นแล้ว ผู้ที่ได้มรรคผล
 นิพพานแล้วก็ต้องกลับมาเกิดอีก การได้มรรคผลนิพพานจะมีประโยชน์อย่าง
 ไร ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า นิพพานัน ปรมี สุปิ ฯ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ก็
 ไม่มีความหมายอะไรเลย แท้จริง จิตและนิพพานไม่ใช่สภาพธรรมอันเดียวกัน
 จิตเป็นสังขตธรรม ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง นิพพานเป็นอสังขตธรรม ธรรมที่
 ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง จิตจะเป็นนิพพานไม่ได้ นิพพานก็ไม่ใช่อจิต และจิตที่ยัง
 เกิดอยู่ถึงหากจะชื่อว่าจิตประภัสสรก็เป็นเพียงจิตผ่องแผ้วเท่านั้น จะเป็นจิต
 บริสุทธิ์ไม่ได้เลย เพราะผู้จะเกิดในอบายภูมิต้องมีมัจฉาทิฏฐิเป็นกิเลส ผู้จะเกิด
 ในกามสุคติภูมิต้องมีกามตัณหาเป็นกิเลส ผู้จะเกิดในรูปภูมิต้องมีรูปราคะเป็น
 กิเลส ผู้จะเกิดในอรุณภูมิต้องมีอรุณราคะเป็นกิเลส ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้ที่เกิด
 ในภูมิต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นเพราะจิตยังไม่บริสุทธิ์ทั้งนั้น เมื่อจิตบริสุทธิ์อันได้
 แก่จิตของพระอรหันต์นั้นยอมปรีนิพพานไปในภพชาตินั้น ไม่เกิดอีก

สภาพของจิตถึงแม้เกิดดับก็เป็นที่ตั้งแห่งความบริสุทธิ์และความเศร้า
 หมองได้ เพราะจิตแต่ดวงที่จะดับไปและที่เกดขึ้นใหม่นั้น ย่อมมีปัจจัย
 ดับต่อกัน หมายความว่าจิตดวงก่อนมีภาวะใด ๆ อยู่เล็กน้อยเท่าใด เมื่อจะ
 ดับไปย่อมตั้งมอภวณนั้นแกจิตดวงที่เกิดมาดับต่อกันทั้งนั้น จะกล่าวว่จิตไม่
 เกิดดับ เกิดดับแต่อารมณไม่ควร เพราะจิตเป็นธรรมชาติรู้อารมณ เมื่อ
 อารมณดับไป จิตไม่มีอารมณสำหรับรู จิตก็ต้องดับไปด้วย จิตจะเกิดอยู่โดย
 ไม่มีอารมณจะชื่อว่า เป็นสภาพรู้อารมณได้อย่างไร ฉะนั้น ถึงแม้ว่าจิตไม่มี

รูปร่างก็ดี ถ้าพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการก็ย่อมรู้ได้ว่ามีการเกิดดับ เช่น จิต
 โกรธเกิดขึ้นช่วงขณะหนึ่งดับลงแล้ว จิตที่รู้ว่าจิตโกรธก็เกิดขึ้น อันจิตโกรธที่
 เกิดขึ้นนั้น ก็เป็นจิตดวงหนึ่ง และจิตที่รู้ว่าจิตโกรธเกิดขึ้นก็เป็นจิตอีกดวงหนึ่ง
 ดังนั้นเป็นต้น นอกจากนั้นยังมีหลักฐานสนับสนุนคำกล่าวนี้อยู่อีก เช่น คุณนาม
 ของพระนิพพานประการหนึ่งที่เขาว่า อนิมิตตนิพพาน หมายความว่าความเป็นอยู่
 ของพระนิพพานนั้น ไม่มีนิมิต เครื่องหมาย รูปร่างต้นฐาน ดั่งสรรพธรรมะ อย่าง
 ไตเตย อธิบายว่า ธรรมดารูปขันธ์นั้น ย่อมมีรูปกตาปเกิดรวมกันอยู่ ฉะนั้น
 รูปร่างต้นฐาน ดั่งสรรพธรรมะ จึงปรากฏได้ ส่วนนามขันธ์ ๕ แม้ว่า รูปร่าง
 ต้นฐาน ดั่งสรรพธรรมะ ปรากฏไม่ได้เหมือนรูปขันธ์ก็จริง แต่ความเกิดดับต่อกัน
 ของนามขันธ์ ๕ นี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและประจิตตวิชานนอภิญญาตาภิ
 บุคคตทั้งหลายย่อมเห็นได้ด้วยปัญญา คด้ายกับว่านามขันธ์ ๕ เหล่านี้มี
 รูปร่างต้นฐาน ดั่งสรรพธรรมะ ฉะนั้นจึงมีนิมิตเครื่องหมาย ส่วนความเป็นอยู่
 ของพระนิพพานไม่เป็นเช่นนั้นแม้แต่ประการไตเตย จากคำอธิบายนี้จะเห็นได้ว่า
 นามขันธ์ ๕ ถึงแม้รูปร่างไม่ปรากฏ แต่ก็มิผู้รู้เห็นได้เสมือนกับว่ามีรูปร่าง ผู้
 เห็นนั้นนอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ยังมีประจิตตวิชานนอภิญญาตาภิ
 บุคคตผู้เห็นด้วยอีก และที่กล่าวไว้ว่าจิตเกิดดับก็เพราะมีพระพุทธานุภาพที่ตรัสว่า
 วิญญานํ อนิจจัง เป็นคน จิตเป็นสภาพผู้รู้อารมณก็จริง แต่จิตก็เป็นอารมณ์
 ให้จิตอื่นรู้ได้ ดังที่กล่าวแล้ว การที่รู้ว่าจิตเกิดดับต้องมีผู้รู้จิตถูกแล้ว แต่
 การที่รู้ว่าจิตไม่เกิดดับ หากเป็นเช่นนั้นก็ต้องมีผู้รู้จิตเช่นเดียวกัน ฉะนั้น จิต
 จึงเป็นทั้งผู้รู้และผู้ถูกรู้ ที่ว่าในพระสูตรจิตไม่เกิดดับ ไม่ปรากฏว่าพระสูตรใดที่
 กล่าวไว้อย่างนั้น

จิตกับวิญญาณเป็นสภาพธรรมอันเดียวกัน ดังปรากฏในบาลีมหา-
 วรรคควาย จิตตัมโน มานสํ ททํ ปณฺทริ มนายตณฺ มนินฺทริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญา-
 ณฺกฺขนฺโร ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุ อิทํ จิตฺตํ ฯ จิต มโน มานสํ ททยะ ปณฺทระ
 มนายตนะ มนินฺทริยํ วิญฺญาณ วิญฺญาณขันธ์ มโนวิญฺญาณธาตุ ศัพท์เหล่านี้เป็น
 ชื่อของจิตทั้งนั้น และถ้าจะเทียบวจนัตถะของคำเหล่านี้ดูก็จะเห็นได้ว่า มีความ
 หมายถึงไปในความรู้ธรรมอันอย่างเดียวกัน เช่น คำว่า จิต มีวจนัตถะว่า
 ธรรมมณฺญิ จินฺเตตฺตํ = จิตฺตํ เพราะรู้ธรรม ฉะนั้นชื่อว่าจิต คำว่า วิญฺญาณ มี
 วจนัตถะว่า วิชานาตฺตํ = วิญฺญาณํ เพราะรู้ ฉะนั้นชื่อว่าวิญฺญาณ คำว่า มโน มี
 วจนัตถะว่า มนตฺติชานาตฺตํ = มโน เพราะรู้ ฉะนั้นชื่อว่ามโน ดังนี้เป็นต้น ฉะนั้น
 จะว่าจิตเป็นอันหนึ่ง วิญฺญาณเป็นอันหนึ่งนั้นว่าไม่ได้ หรือจะว่าวิญฺญาณเป็น
 กิริยากรรมอันหนึ่งของจิตก็ว่าไม่ได้

ถาม อนตฺตา ที่แปลว่า ไม่มีตัวตน นั้นไม่ถูก ที่ถูกต้องแปลว่า ไม่ใช่
 ตัวตน คือปฏิเสฐชนฺธํ & ที่ถ้อยกันว่าเป็นตัวคนนั้น ว่าไม่ใช่ตัวตน
 ตัวคนมีอยู่คือจิตที่บริสุทฺธเป็นวิมุตติจิต เป็นอมตธรรม ธรรมที่
 ไม่ตาย หรือนิพพานก็ได้ และคำว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรม
 ทั้งหมดทั้งสิ้นเป็นอนตฺตา ความหมายมิได้กินตลอดถึงพระนิพพาน
 หมายถึงแต่กิเลสกรรมซึ่งเป็นเหตุสร้างสังขารในภาคโลกียะนี้ หรือ
 มรรค & ผล & เท่านั้น จริงหรือ ?

คิวคนจะฟังคำอ่อนน้อมขอร้องหรือคำบังคับบัญชาของผู้ใด สภาพที่เป็นสังฆ-
 ธรรม คือ สังฆาทหฺมทายเมอมเหตุบังเกิดขึ้น ใครจะอ่อนน้อม
 ขอร้องบังคับบัญชาไม่ให้เกิดขงก่ไม่ได้ เมื่อเกิดขงแล้วก่ตั้งอยู่ชวขณะหนึ่ง
 ใครจะอ่อนน้อมขอร้องบังคับบัญชาไม่ให้ตั้งอยู่ก่ไม่ได้ เมื่อตั้งเหตุบังจยแล้ว
 ก่ดับไป ใครจะอ่อนน้อมขอร้องบังคับบัญชาไม่ให้ดับไปก่ไม่ได้ สภาพที่เป็น
 อสังฆธรรม คือ พระนิพพานัน เป็นสภาพที่ไม่ม่อนเกิดขงไม่ม่อนดับไป
 เป็นแต่สภาพที่ม่อนตั้งอยู่ ใครจะอ่อนน้อมขอร้องบังคับบัญชาให้เกิดขง หรือ
 ให้ดับไป หรือไม่ให้ตั้งอยู่ก่ไม่ได้ สภาพธรรมทงหลาย ทงสังฆธรรมแะอสัง-
 ฆธรรมซึ่งเป็นไปตามสภาพของเขา โดยไม่ฟังคำอ่อนน้อมขอร้องบังคับบัญชา
 ของใคร ๆ นแหะ จึงขอว่าเป็นอนัตตา การศึกษาเรื่องพระนิพพานก่เพื่อ
 จะให้รู้จก สำหรับยึดหน่วงเป็นอารมณ์ เพราะพระนิพพานก่แม้เป็นอนัตตา
 ก่เป็นสภาพที่ม่อนอยู่เดอมอ ไม่สูญหายไปไหนจะได้เอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ ที่พระพุท
 ธงค์ตรัสว่าอตฺตาเป็นควตนนัน ตรัสถามถ่มมุกตัสจเพื่อทรงถอนแก้เวในยบुकคต
 ทยงเขาไม่ถึงปรมัตถตัสจ หรือตรัสเพื่อเป็นบาทเบองค่นให้ดำเนินเขาถึงปรมัตถ-
 ตัสจเท่านั้น แม้ถ่มเต้จพระผู้มพระภาคเจ้าก่ตรัสเรียกพระองค์เองว่า ตถาคต
 แต่ยอมเป็นที่เข้าใจก่นว่า พระพุทของคมิได้ทรงยึดถ้อว่าเป็นควตนอย่างไรเลย

ภาษ เรื่องมารวิชัย พระมหาบุรุษทรงชนะมาร ณ สถานโพธิบัตถังก่
 เมื่อก่อนครตรู มารก่คือกิเลตมาร ซึ่งเป็นนิเวรณัตถัญจรมาคฤก-

เกล้าอยู่ในจิตของพระองค์นั่นเอง เป็นการแปลงธรรมเป็นปุค-
กดาทิฐฐาน จริงหรือ ?

ตอบ การวินิจฉัยว่าเรื่องนี้เป็น การแปลงธรรมเป็นปุคกดาทิฐฐานหรือไม่ นั้น
ยังมีข้อที่น่าพิจารณาอยู่อีกหลายประการ คือ

๑. การชนะมารของพระมหาบุรุษนั้น ความปรากฏชัดอยู่แล้วว่าชนะ
ตั้งแต่ยังไม่ได้ตรัสรู้ หรือถ้าจะกล่าวให้ชัดก็คือ ชนะตั้งแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติ
วิบัติสังกรรมฐานด้วยซ้ำ ถ้าหากมารที่เวลานั้นเป็นกิเลส บุคคลที่ยังเป็นปุถุชน
อยู่จะชนะกิเลสโดยเด็ดขาดนั้น จะเป็นไปได้อย่างไร และแท้จริง ขณะนั้น
พระมหาบุรุษก็ยังไม่สิ้นกิเลสโดยเด็ดขาดและแท้จริง เพราะปรากฏว่าเมื่อได้
ทรงเจริญวิบัติสังกรรมฐาน จนอรหัตตมัคคญาณเกิดขึ้นน อาสวัชฌญาณ
ซึ่งเป็นญาณที่กระทำกิเลสให้สิ้นไป ก็เกิดขึ้นด้วย ถ้ากิเลสหมดสิ้นไป ตั้งแต่
ก่อนนั้นแล้ว ญาณนั้นจะเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์อันใด นอกจากนั้นความยัง
ปรากฏต่อไปอีกว่า เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตรตรัสมา-
ดัมโพธิญาณแล้ว ถูกสาวพญามารยังตามมาจ้องอีก ถ้าหากสาวพญามาร
เป็นกิเลส ถูกสาวพญามารก็ย่อมเป็นกิเลสด้วย จริงอยู่ถูกสาวพญามาร ๓ นาง
ชื่อ นางคันทา, นางราคา, นางอรดี ซึ่งเป็นคำแดงกิเลส แต่เป็นกรรมตา
ของชอัสตรีไม่ว่าตัณหาไหนก็มักจะเป็นอย่างนั้น แม้ในสมัยเราท่านก็เป็นเช่นนั้น
เป็นอันมาก เช่นชื่อ ปรุงปถม ยวนจิต เปรมใจ ชวนชื่น เพ็ดนคา เป็นต้น
(ขอรภัยถ้าชื่อสมมุติเหล่านี้จะตรงเข้ากับนามของท่านผู้ใดบ้าง) แต่ถ้าเห็นว่า
ถูกสาวพญามารเป็นกิเลส มิหมายความว่า เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้

ครั้นรู้แล้ว ยังไม่ตื่นก็เกิดเข่นนั้นหรือ ก็เกิดจึงยังตามรบกวนพระพุทธองค์อยู่ การก่ด่าวเช่นนี้จึงเป็นการหมิ่นพระพุทธภูมิเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น การจะก่ด่าวว่า ตุกด่าวพญามารเป็นกิเลสย่อมก่ด่าวไม่ได้ เมื่อตูกด่าวพญามารไม่ใช่กิเลสแล้ว ค่ดพญามารก็ไม่ใช่กิเลสด้วย

๒. เรื่องพระมหาบุรุษชนะพญามารนี้ มีรวมก่ด่าวอยู่ใน พุทธชัยมงคล-
คาถา ซึ่งรวมกันมีอยู่ ๘ เรื่อง อีก ๖ เรื่องนอกจากเรื่องชนะพญามารซึ่งเป็นเรื่อง
ที่หนึ่ง และเรื่องชนะท้าวพกาพรหมซึ่งเป็นเรื่องที่แปดแล้ว ผู้ตูกพระพุทธองค์
ทรงทรมานเป็นยักษ์บ้าง เป็นช้างบ้าง เป็นนาคบ้าง และโดยมากเป็นมนุษย์ เรื่อง
เหล่านี้ไม่ได้ถูกก่ด่าวหาว่าแปลงธรรมเป็นบุคคลาทิฐฐาน แม้เรื่องที่แปดซึ่ง
ผู้ตูกทรมานเป็นพรหมก็ไม่ได้ถูกก่ด่าวหา ถ้ารับรองเรื่องทั้ง ๘ นั้นว่า เป็น
บุคคลาทิฐฐานแล้วก็ไม่น่าจะสงสัยว่า เรื่องที่หนึ่งนแปลงธรรมเป็นบุคคลาทิฐ-
ฐานและแท้จริงการจะวินิจฉัยว่า ท่านผู้ประพันธ์จริงใจจะแปลงธรรมให้เป็น
บุคคลาทิฐฐาน เพื่อให้ผู้อื่นหลงเขื่อนนั้นไม่น่าจะเป็นได้ ขอให้สังเกตเรื่องที่แปดซึ่ง
ก่ด่าวถึงท้าวพกาพรหมว่า “ทุกคาหิฏฐิภุชเคน สุทฏฺหตถิ พรหมิ วิสุทฺธิชฺชติมิทุ-
ธิพกาภิธานิ ฯ พระจอมมุนี ได้ชนะพรหมผู้มีนามว่า ท้าวพกาผู้มีฤทธิ์ มีอันสำคัญ
คนว่า เป็นผู้รุ่งเรืองด้วยคุณอันบริสุทธิ์ มีมืออันท้าวภุชงค์ คือ ฤทธิ์ที่ตนถือผิด รัต
รังไว้แน่นแพ้นแล้ว” ก็จะเห็นได้ว่า เมื่อจะก่ด่าวถึงฤทธิ์ที่ท้าวพกาพรหมถืออยู่
อันเป็นขั้มาทิฐฐาน ให้เป็นบุคคลาทิฐฐาน (คือเป็นท้าวภุชงค์) ท่านก็แสดง
ไว้ด้วยว่า ท้าวภุชงค์คือฤทธิ์ ไม่ได้แปลงธรรมเป็นบุคคลาทิฐฐานเฉยๆ เมื่อ
หันกลับมาพิจารณาเรื่องที่ตูกก่ด่าวหาว่า แปลงธรรมเป็นบุคคลาทิฐฐานอีก

ครั้งหนึ่ง ก็จะได้พบคำว่า “พาหุ สหสฺสมภินิมิตตสาธุชนุตฺติ คุริเมขลฺล อุตฺติโฆรส-
 เสนมารี ฯ พระจอมมุนีได้ชนะพญามารผู้ริบมิตรแขนมากตั้งพัน ถืออาวุธครบมือ
 ชี้คชสารศรีเมขลาพร้อมด้วยเสนามาร ให้อ้อมกอดกอด” ดังนี้ ถ้าเป็นการแปลง
 ชกรรมให้เป็นบุคคลาติฐานก็เป็นกรถถ่วงเกินความจำเป็นไปมาก เช่นถึงกับ
 ถ่วงว่านิรมิตแขนคงพันแตรระบุชื่อข้างที่ขเป็นต้น เป็นการปรักปรำว่า ท่าน
 ผู้ประพันธ์จงใจจะให้ผู้อ่านหลงเชื่อจนเกินไป ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้

๓. ความยังปรากฏต่อไปอีกว่า พญามารผู้เฒ่าได้มาห้ามพระมหาบุรุษ
 เมื่อกำลังเด็ดจอกมหาภิเนษกรรมณั้ ขณะที่เด็ดจอกพ้นจากพระนครแล้ว ในคณัน
 ถ้าจะว่าพญามารเป็นกิตต์ ก็หมายความว่าพอเมื่อพระมหาบุรุษเด็ดจอกพ้น
 พระนครก็ได้กระทบกับความลำบาก จึงเกิดท้อพระทัย การคาดคะเนอย่างนั้นเป็น
 การหมิ่นนำพระทัยของพระมหาบุรุษ อย่างที่ไม่น่าจะคิดเห็นเช่นนั้นได้ เพราะพระ
 มหาบุรุษนั้นยอมมีพระชันศิวริยาภาพเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่า หลังจากที่ได
 ทรงอำนาจจากท่านอาพาตาบส กาดามโคตร และ ท่านอุทกตาบส รามบุตร ไป
 แล่ดวงหาโมกชชกรรมโดยดำพึงพระองค์เอง พระองค์ได้ทรงทำทุกกรกิริยาด้วย
 การทรมานพระองค์ถึง ๓ วาระ คือ วาระแรก ทรงกดพระทนต์ด้วยพระทนต์ กด
 พระคางด้วยพระชิวหา ไว้ให้แน่น จนพระเสโทไหลจากพระภักฉณะ ในเวदानัน
 ได้เดงยทุกขเวทนากันกล้า เปรียบเหมือนนบุรุษผู้มกาดังมาก จับบุรุษผู้มกาดัง
 น้อยไว้ที่ศีรษะ หรือที่คอ บีบให้แน่น ฉะนั้น แม้พระกายจะกระวนกระวายไม่
 สงบระงับอย่างนี้ ทุกขเวทนานั้นก็ไม่อาจครอบงำพระทฤทัยให้กระสับกระส่าย
 พระองค์มีพระสติมั่น ไม่พ่นเพื่อน ปรารภความเพียรไม่ทอดอย ครั้นทรงเห็นว่า

การกระทำอย่างนั้น ไม่ใช่ทางครัตรู จึงทรงเปลี่ยนวิธีอื่นต่อไป วาระที่ ๒ ทรงมือนกกดนมมอดด้าด้าด้าด้าด้า เมื่อดมไม่ได้ทางเดินสะดวก โดยช่องพระนาสิกและช่องพระโอษฐ์ ก็เกิดเสียงดังอยู่ทางช่องพระกรรณทั้งสอง ให้ปวดพระเคี้ยว เคี้ยวพระอุทร ร้อนในพระกายเป็นกำลัง แม้จะได้เสวยทุกขเวทนากลับถึงเพียงนี้ ทุกขเวทนานั้น ก็ไม่อาจครอบงำพระหฤทัยให้กระสับกระส่าย มีพระสติมั่น ไม่ผันเพี้ยน ปราศจากความเพียรไม่ย่อหย่อน ครั้นเห็นว่า การกระทำอย่างนั้นไม่ใช่ทางครัตรู ก็ทรงเปลี่ยนวิธีอื่นต่อไป วาระที่ ๓ ทรงอดอาหาร มือนเดวญแต่วันละน้อยๆ บ้าง เสวยอาหารละเอียดบ้างจนพระกายเหี่ยวแห้ง พระฉวีเศร้าหมอง พระอัญฐิปรากฎท้าวพระวรกาย เมื่อทรงดูพระกาย เห็นพระโถมามีรากเน่าร่วงจากซุมพระโถมา พระกำลังน้อยถอยลง จะเสด็จไปข้างไหนก็ชวนดัม วันหนึ่งทรงอ่อนพระกำลังอดโรยหิวโหยที่สุด จนไม่สามารถจะทรงพระกายไว้ได้ ก็ทรงวิสัยัญญาภาพ ล้มลงในที่นั้น เมื่อได้สัญญาฟื้นพระกายกุมพระสติให้ตั้งมั่น พิจารณาคุปฏิปทาในทุกกรกิริยาที่ทำอยู่ ทรงพระดำริว่าถึงบุคคลทั้งหลายใด ๆ ในโลกนี้ จะทำทุกกรกิริยาอย่างอุกฤษฏ์ บุคคลนั้นๆ ก็ทำทุกกรกิริยาเต็มออาตมาเท่านั้น จะทำให้ยิ่งกว่าอาตมาหามีได้ แม้อาตมาปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์อย่างนี้แล้ว โฉนหนอจึงยังไม่ได้บรรดุงพระโพธิญาณชะรอยทางครัตรูจะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่อย่างนี้ เกิดพระสติหวนระลึกถึงความเพียรทางใจว่า จะเป็นทางครัตรูได้บ้าง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พระมหาบุรุษนั้น ทรงพระขันติวิริยภาพเพียงไร ดำมะหาอะไรแต่เพียงพอเสด็จออกจากพระนครยังประทับอยู่บนหลังม้าแท้อย่างไร จะเกิดท้อพระทัยจึงไม่น่าจะเห็นว่าพญามารที่มา

ห้าม เป็นกิเลสภายในของพระองค์ นอกจากนั้นยังปรากฏอีกว่า พญามารได้
 มาห้ามเมื่อทรงกระทำทุกกรกิริยาด้วยมหาพิริยภาพอันยังอีกตอนหนึ่ง ด้วยเกรง
 ว่าพระมหาบุรุษจะบรรลุประสัณมาตัมโพธิญาณ ทงนถาจะถ้อเออาการที่ทรงได้
 พระสัจว่า การกระทำนั้นๆ ชะรอยจะไม่ใช่ทางครัตรู จึงเปลี่ยนวิธีใหม่ ตลอดจน
 จนถึงการเปลี่ยนเป็นการทำความเพียรทางใจ ให้เป็นพญามารแต่ก็ไม่สมควร
 กัน เพราะมารเป็นสภาพทำลายกุศลธรรม แต่การได้พระสัจว่า การกระทำนั้นๆ
 ไม่ใช่ทางครัตรู เป็นพระบัญญัติ เป็นธรรมฝ่ายก่อนให้ถึงความสำเร็จ ไม่ใช่
 เป็นธรรมฝ่ายทำลาย เป็นคนละฝ่ายกัน จึงไม่น่าจะปรับเอาการได้พระสัจเป็น
 พญามารไป นอกจากนั้นยังปรากฏอีกว่า พญามารผู้ได้มาอาราธนาตมเด็จพระ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ปรินิพพาน ตั้งแต่เมื่อแรกครัตรูครั้งหนึ่ง ซึ่งพระพุทธ
 องค์ครัตรูว่า เมื่อใดดวงของตถาคต คือ ภิกขุ ภิกขุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็น
 พหุสัตว์อันฉลาด อาจทรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยและปฏิบัติศึกษาเล่าเรียนบอก
 กล่าวตีบค่อกันไป และแสดงธรรมเทศนาโปรดเวไนยนิกร สัตว์ เทพยดา มนุษย์
 ให้สำเร็จมรรคผลนิพพานได้ ยังคำสอนมรรคพรหมจรรย์ให้แผ่ไพศาลไปทั่ว
 โลกธาตุ กาดเมื่อใด ตถาคตจึงจะรับอาราธนาเข้าสู่พระนิพพานในกาดเมื่อนั้น
 พญามารผู้ได้คอยโอกาสนั้นอยู่ เมื่อสภาพการณ์ เป็นไปสมควรด้วยพระพุทธ
 คำวัดแล้ว พญามารก็ได้มาอาราธนาอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่เสด็จมาสถิตณป่าวาต-
 เเจตีย์ ซึ่งพระสัพพัญญูพุทธเจ้าก็ได้ทรงรับอาราธนา ในกาดเหล่านี้จะว่าเป็น
 การแปลงธรรมเป็นปุกคตาทิฐฐาน คุณก็ไม่น่าจะเป็นไปได้ และถ้าเป็นการแปลง
 ธรรมให้เป็นปุกคตาทิฐฐาน ก็ไม่น่าจะต้องกล่าวถึงคงหลายแห่งดังนี้ ยิ่งไป
 กว่านั้น เมื่อพระพุทธปรินิพพานดวงแล้วได้ ๒๐๐ ปีเศษ สมัยที่พระเจ้าธรรมมา

โคกกราช เสดยราชธมมบัคิโนปาคตัมบุครมหานคร ได้ทรงแจกพระบรมชาติไป
 ประดิษฐานทั่วตงกถมพทวูป และอัญเชิญพระบรมชาติที่เหตื้อไว้นั้น บรรจุเข้า
 ในพระมหาตถูปประดิษฐานริมฝั่งแม่น้ำมหากงคานที โกตกรุงปาคตัมบุคร พระ
 องค์มีพระพุททูปปรารธนาจะกระทำมหามกรรมนดองพระตถูปทง ๘ หมัน ๔ พัน
 พระองค์ ทุก ๆ พระนครทั่วตงกถมพทวูป เป็นมหาตถกการบูชาให้ถวัน ๗ ปี
 ๗ เดือน ๗ วัน สมัยนั้นพญามารผู้หนักได้มา เพื่อจะทำอันตรายแก่มหากศด
 อนยังใหญ่นี้ หากแต่ได้พระกัธนาคอุปคฤเทระบ้องกันไว้และทรมานพญามาร
 ให้คตายพยศ ถึงได้ปรารธนาพุททภูมิ ถ้าเป็นการแปลงธรรมให้เป็นบุคคลา
 ทิฏฐฐาน ก็น่าจะหมดเรื่องกันตงแต่ตมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้าได้ตจคัษขันขอปริ
 นิพพาน โฉนเมื่อเวลาด่วงแด้วถึง ๒๐๐ ปีเศษ เรื่องของพญามารก็ยังมีอยู่อก
 แดะยังถ่าวต้อไปอ้อกว่า พญามารผู้หนักได้ปรารธนาพุททภูมิด้วยซ้ำ แดะทงการ
 ปรารธนาพุททภูมิของพญามารนั้น ก็ถ่าวว่าสมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้าทรง
 พยากรณ์ไว้ก่อนแด้วด้วย ถ้าเป็นการแปลงธรรมเป็นบุคคลาทิฏฐฐาน ก็เป็น
 การจงใจพยายามจะให้บุคคลทงทตายตงเชื่อเดี้ยเหตื้อเกิน ไม่น่าจะเป็นไปได้

๕. ปัญหาที่ควรพิจารณาเป็นประการสุดท้ายก็คือ คำว่า พญามารนั้น
 หมายความว่าอะไร มาร แปลว่าผู้ทำลายประโยชน์ ท่านจำแนกไว้ ๕ ประเภท
 คือ (๑) อภิสังขารมาร (๒) กิเลสมาร (๓) ชันขมาร (๔) มัจจุมาร
 (๕) เทวบุตรมาร

(๑) อภิสังขารมาร อภิสังขารคือกรรมในอดีตภพ ได้แก่ ปุณญา
 ภิสังขาร อปุณญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขาร อภิสังขารเหล่านี้เป็นเหตุให้บุคคล
 ทงทตายต้อปฏิต้นธิในภูมิต่าง ๆ ผู้ใดยังต้อปฏิต้นธิอยู่ ผู้นั้นยอมยังไม่ถึง

ความพันทุกข์ อภิสังขารเหล่านี้ชื่อว่ามาร ก็เพราะเป็นผู้ทำลาย หรือกีดกัน
หนทางที่บุคคลทั้งหลายจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ คือมรรคผลนิพพานประการหนึ่ง

(๒) กิเลสมาร กิเลสคือความใคร่ในอารมณ์ต่างๆ บุคคลทั้งหลาย
เมื่อได้ปฐมฌาน ในภุมิใดภุมิหนึ่งแล้ว ก็เกิดความใคร่พอใจคิดอยู่ในอารมณ์
ต่างๆ กิเลสชื่อว่ามารก็เพราะความใคร่พอใจ คิดอยู่ในอารมณ์ต่างๆ นั้น
ย่อมกีดกันบ่วงกมมิให้ระวางอารมณ์นั้นๆ เพื่อปฏิบัติกิจอันจะเป็นทางพ้นทุกข์
ซึ่งเป็นการทำลายหรือกีดกันหนทางที่บุคคลทั้งหลายจะก้าวถึงความพ้นทุกข์ คือ
มรรคผลนิพพานประการหนึ่ง

(๓) ขันธมาร ขันธเมื่อกล่าวโดยส่วนรวมก็คือขันธ์ ๕ ที่บุคคลทั้ง
หลายครองอยู่ ขันธ์ ๕ นี้ตั้งแต่เริ่มปฏิสังขารขึ้นมา ก็มีอันแปรปรวนไปด้วย
ชราน้ำง พยาธิบ้าง ทำให้บุคคลผู้ครองห่อองค์มรรคภาพทั้งทางร่างกายและจิต
ใจ ขันธที่ชื่อว่ามารก็เพราะการห่อองค์มรรคภาพในทางร่างกายหรือจิตใจ ส่วน
ใดส่วนหนึ่งกีด ย่อมเป็นการกีดกันบ่วงกมมิให้บุคคลทั้งหลายปฏิบัติธรรมเพื่อ
ความพ้นทุกข์ เป็นการทำลายหนทางที่บุคคลทั้งหลายจะก้าวถึงความพ้นทุกข์
คือ มรรคผลนิพพานประการหนึ่ง

(๔) มัจจุมาร มัจจุคือความตาย บุคคลบางคนและบางขณะ ย่อม
เห็นประโยชน์ในการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ แต่ยังไม่ทันลงมือปฏิบัติ
หรือปฏิบัติไปบ้างแล้วแต่ยังไม่ทันถึงที่สุดแห่งทุกข์ ความตายก็ได้มากกว่าเอา
ชีวิตไปเสียก่อน มัจจุจึงชื่อว่ามาร เพราะเป็นเครื่องกั้นหรือทำลายบุคคลทั้ง
หลาย มิให้ก้าวถึงความพ้นทุกข์ อีกประการหนึ่ง

เท่าที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ามารทั้ง ๕ ประเภทนี้ เป็นมารที่เกิดขึ้นภายในของแต่ละบุคคล เริ่มแต่อดีตกรรมในภพก่อน จนถึงความสิ้นสุดแห่งชีวิตในปัจจุบันภพ เป็นอันว่าได้แสดงมารอันเป็นภายในครบถ้วนแล้ว ไม่มีที่จะสอดแทรกได้อีก ฉะนั้น เทวบุตรมารอันเป็นมารประเภทที่ ๕ จึงเป็นมารภายนอกอย่างไม่ต้องสงสัย

(๕) เทวบุตรมาร เทวบุตรคือเทวดาจำพวกหนึ่ง เทวดาจะชื่อว่ามารก็เฉพาะจำพวกที่คอยก่อกวนไม่ให้บุคคลอื่นประกอบกุศลกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ ทั้งนี้โดยที่เทวดาจำพวกนั้น ไม่ยินดีในการจะมีผู้พ้นทุกข์ พญามารผู้มาผจญพระมหาบุรุษปรากฏว่า อยู่ในชั้นปรินิพพานด้วยดี ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของกามภูมิ ฉะนั้นเมื่อพระมหาบุรุษจะปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ พญามารคือเทวบุตรมารจึงได้ยกพตมาผจญ โดยมีจิตริษยาว่าพระมหาบุรุษจะพ้นไปจากวิสัยแห่งตน ไม่มีทางตันนิษฐานว่า เทวบุตรมารจะเป็นมารภายในไปได้เลย

ถาม อริยสัจ ๔ ไม่ใช่พระอภิธรรมฯ ไม่ใช่อริยสัจ ๔ จริงหรือ?

ตอบ อริยสัจ ๔ คือ ทุกขอริยสัจ ทุกข์ องค์ธรรมได้แก่ โสภยจิต ๘๓ เจตสิก ๕๓ รูป ๒๘ สัมมุทัยอริยสัจ เหตุให้เกิดทุกข์ องค์ธรรมได้แก่ โสภยเจตสิก ๓ นิโรธอริยสัจ ความดับทุกข์ องค์ธรรมได้แก่ พระนิพพาน มรรคอริยสัจ ทาง

ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ องค์ธรรมได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือสัมมาทิฐิ
 ได้แก่ บุญญินทรีย์เจตสิก สัมมาสังกัปปो ได้แก่ วิตกเจตสิก สัมมาวาจา สัม-
 มากัมมันโต สัมมาอาชีโว ทั้ง ๓ นี้ได้แก่ วิรติเจตสิก ๓ สัมมาวาจาโม ได้แก่
 วิริยเจตสิก สัมมาสติ ได้แก่ สติเจตสิก สัมมาสมาธิ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก
 ๕ * เป็นเจตสิกที่เกิดพร้อมกับมกคจิต ส่วนเนื้อหาของพระอภิธรรม ๗
 คัมภีร์ ก็ได้แก่ จิต เจตสิก รูป นิพพาน นั่นเอง ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าอริยอัฏฐัง
 ก็คือ พระอภิธรรม และพระอภิธรรมก็คืออริยอัฏฐัง ๘ อันเดียวกัน ต่างกันแต่
 เพียงอริยอัฏฐัง ๘ กล่าวโดยรวบยอด พระอภิธรรมแจกแจกออกไปให้เห็นเหตุ
 ผลเป็นต่อนั่น โดยละเอียดเท่านั้น ถ้าอริยอัฏฐัง ๘ ไม่ใช่พระอภิธรรมตรงไหน
 ไม่ใช่ เพราะเหตุใด.

ถาม พระพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ เมื่อใกล้จะเสด็จ
 ดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนท มยา ชมฺโม จ วินโย จ เทติโต
 ปลฺลยตุโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถาฯ นั้น คำว่า ชมฺโม นั้นหมาย
 เฉพาะพระสูตรเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงพระอภิธรรม จริงหรือ?

ตอบ พระพุทธภาษิตนี้พระปรมาตมที่ปณฺฑิตกาจารย์อธิบายว่า คำว่า ชมฺโม นั้น
 มีสภาพเป็น ๒ ประการ คือ ธรรม อันได้แก่พระสูตรประการหนึ่ง อภิธรรม
 อันได้แก่พระธรรม ๗ คัมภีร์อีกประการหนึ่ง เช่นเดียวกับคำว่า วินโย ก็มี

สภาพเป็น ๒ ประการ คือ วินัย อันได้แก่อกุโตวิภังค์ (ปาราชิกกัณฑ์กับ
ปาจิตตีย์กัณฑ์) ประการหนึ่ง อภิวินัย อันได้แก่ชั้นวิภังค์ (มหาวรรค
จุตวรรค ปริวารวรรค) อีกประการหนึ่ง ไม่ใช่หมายความว่าพระอภิวินัยอย่างเดียว
เท่านั้น

ถาม ในมหาปรีณิพพานสูตรแสดงไว้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์
ในที่ประชุมสงฆ์ว่า ถ้ามีใครเขาช้อธรรมอันใดมาอ้างว่าเป็นคำ
ของพระศาสดา ก็ให้ดอบเทียบกับพระสูตรและพระวินัยก่อน ไม่มี
ว่าให้ดอบเทียบกับพระอภิธรรมเลย จริงหรือ ?

ตอบ สำหรับปัญหาเมื่อได้กล่าวแล้วว่า คำว่า ธมโม ได้แก่พระสูตรและ
พระอภิธรรมแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะกล่าวอีก แต่เพื่อให้เห็นลักษณะที่พุทธ-
องค์ทรงวางไว้สำหรับการดอบเทียบว่าธรรมใดเป็นพระพุทธพจน์หรือไม่ อัน
เป็นส่วนใหญ่ ๘ ประการ คือ

๑. ธรรมเหล่าใดที่เป็นไปเพื่อกำหนดข้อมใจ ไม่ใช่พุทธพจน์ ส่วน
ที่เป็นไปเพื่อกตายกำหนดเป็นพุทธพจน์แท้

๒. ธรรมเหล่าใด ที่เป็นไปเพื่อประกอบกับทุกข์ ไม่ใช่พุทธพจน์
ส่วนที่เป็นไปเพื่อออกจากทุกข์ เป็นพุทธพจน์แท้

๓. ธรรมเหล่าใด ที่เป็นไปเพื่อระดมกองกิเลสมถิน ไม่ใช่พุทธพจน์
ส่วนที่เป็นไปเพื่อไม่ระดมกองกิเลสตอกมถิน เป็นพุทธพจน์แท้

๔. ธรรมเนียมใด ที่เป็นไปเพื่อความอยากไม่เดือด ไม่ใช้พุทธพจน์
ส่วนที่เป็นไปเพื่อขัดเกลาความอยาก เป็นพุทธพจน์แท้

๕. ธรรมเนียมใด เป็นไปเพื่อไม่สันโดษ ไม่ใช้พุทธพจน์ ส่วนที่เป็น
ไปเพื่อสันโดษ เป็นพุทธพจน์แท้

๖. ธรรมเนียมใด เป็นไปเพื่อมัวลุ่มด้วยหมู่จนเฉื่อยผล ไม่ใช้พุทธพจน์
ส่วนที่เป็นไปเพื่อสังคายนาหมู่ เป็นพุทธพจน์แท้

๗. ธรรมเนียมใด เป็นไปเพื่อเกียจคร้าน ไม่ใช้พุทธพจน์ ส่วนที่เป็น
ไปเพื่อขยัน เป็นพุทธพจน์แท้

๘. ธรรมเนียมใด เป็นไปเพื่อเดียงยาก ไม่ใช้พุทธพจน์ ส่วนที่เป็น
ไปเพื่อเดียงง่าย เป็นพุทธพจน์แท้

นอกจากนี้ สำหรับพระวินัยซึ่งมีข้อบังคับไว้โดยเฉพาะแล้วยังได้ทรง
กำหนดลักษณะสำหรับตัดสินไว้เป็นส่วนจำกัด ซึ่งเรียกว่า มหาปเทศ อีก ๔
ประการ คือ

(๑) สิ่งใดพระศาสดาไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า *ไม่ควร* แต่เข้ากันกลมกลืน
กับสิ่งไม่ควรขัดต่อสิ่งที่ควร สิ่งนั้น *ไม่ควร*

(๒) สิ่งใด พระศาสดาไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่า *ไม่ควร* แต่เข้ากันกลม-
กลืนกับสิ่งที่ควรคือกบปิยะ ขัดต่อสิ่งที่นอกกบปิยะคือสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้น *ควร*

(๓) สิ่งใด พระศาสดาไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่า *ควร* แต่เข้ากันกลม-
กลืนกับสิ่งที่ไม่ควรคือกบปิยะ ขัดต่อสิ่งที่นอกกบปิยะ สิ่งนั้น *ไม่ควร*

(๔) สิ่งใด พระศาสดาไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่า *ควร* แต่ตงกันตมกัน
กับสิ่งที่นอกกบปิยะคือสิ่งที่ควร ขัดกันต่อสิ่งที่นอกกบปิยะ สิ่งนั้น *ควร*

หมายความว่า ถ้ารับพระวินัยนั้นนอกจากจะต้องพิสูจน์ตามลักษณะ
ส่วนใหญ่ ๘ ประการแล้ว ยังต้องพิสูจน์ตามมหาปเทธอีก ๔ ประการด้วย

ปัญหาที่พึงพิจารณาก็คือ พระอภิธรรมปิฎก^๕ มีข้อใดคำใดขัดแย้ง
กับลักษณะสำหรับพิสูจน์พระวินัย ๘ ประการบ้าง ถ้าไม่มีการขัดแย้งก็เป็น
พระพุทธรูปแท้โดยไม่ต้องสงสัย แม้ในสมัยพุทธกาลพระพุทธรูปเจ้ายังทรงรับ
รอง มธุป็นทักสูตรของพระมหากัจจายนเถระ รัหมุเทธวัฐฐุปาดสูตรของ
พระวัฐฐุปาดะ และมหาโคตมสูตรของพระมหาโมคคัลลานะว่า เป็นพระพุทธร
ูปเป็นตัวอย่างม้อย

ถาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์พระอภิธรรม ๘ คัมภีร์โปรดพระพุทธร
มารดา แต่เทศน์ข้อธรรมอันเนื่องด้วยอริยสัจ ๔ โปรดพระพุทธร
บิดา เพราะพระอภิธรรมดวงใจสำหรับพระพุทธรมารดาโดยเฉพาะ
ส่วนผลที่ได้ พระพุทธรบิดาดำริเจ้าพระอรหันต์ พระพุทธรมารดา
ไม่ได้อะไรเลย และพระอภิธรรม ๘ คัมภีร์^๕ พระพุทธรองค์ไม่ได้
แสดงแก่พระอานนท์เลย จริงหรือ ?

ตอบ การเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายอมเทศน์ให้เหมาะ
สมแก่อุปนิสัยของผู้ฟังแต่ละบุคคล หรือแก่ส่วนใหญ่แห่งสังคมนั้น โดยเพ่ง
ประโยชน์เป็นสำคัญ ไม่ได้เพ่งฐานะของบุคคลเป็นสำคัญ การเทศน์โปรด

พระพุทธรูปมารดาและพระพุทธรูปบิดาด้วยคัมภีร์ต่างกัน ก็เพื่อให้เหมาะแก่อุปนิสัย
 ดังกล่าวแล้ว และแท้จริงเมื่อสรูปองค์ธรรมดวงเด็ก็เป็นอย่างเดียวกัน และที่ว่า
 พระพุทธรูปมารดาไม่ได้อะไรโดยนัยยังคงคาดเคลื่อนอยู่ ที่จริงปรากฏตามตั้งคึกคึก
 ด้านนอกเก่า ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชำระ
 เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕ และปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
 มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ในพระบรมราชูปถัมภ์ ชำระเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๓ ทั้ง ๒ ฉบับบริบูรณ์
 ต้องกันว่า ในการที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เทศนาพระอภิธรรมโปรดพระ
 พุทธรูปมารดาครั้งนั้น นอกจากเทพยดาและพรหมทั้งหลายได้มรรคผลกันเป็นอัน
 มากแล้ว พระพุทธรูปมารดาก็ได้บรรลุนิพพานด้วย ไม่ใช่ไม่ได้อะไรโดย
 ส่วนที่ว่าพระอภิธรรมเป็นของสงฆ์สำหรับพระพุทธรูปมารดานั้นไม่ปรากฏว่าใคร
 กล่าว แต่ความจริงปรากฏอยู่ว่า ได้ทรงแต่งตั้งแก่พระสารีบุตร และโปรดให้
 พระสารีบุตรสอนแก่เวไนยนิกรทั่วไป การที่ไม่ได้แต่งตั้งแก่พระอานนท์ เพราะ
 ไม่ใช่โอกาส กล่าวคือ ขณะที่ทรงแต่งตั้งพระอภิธรรมอยู่ในดาวดึงส์เทวโลกนั้น
 เมื่อถึงเวลาที่จะต้องฉันภัตตาหารตามวิสัยของมนุษย์ พระพุทธรูปองค์ก็ได้เสด็จ
 ลงมาฉันที่ป่าไม้จันทน์ใกล้สระอโนดาตในป่าหิมพานต์ ซึ่งพระสารีบุตรไปคอย
 ถวายการปรนนิบัติอยู่ ณ ที่นั้น และพระพุทธรูปองค์ก็ได้ทรงแต่งตั้งพระอภิธรรม
 แก่พระสารีบุตรในขณะนั้น แต่เป็นการแต่งตั้งโดยย่อชื่อว่า สังเขปนัย ต่างกับ
 ที่ทรงแต่งตั้งในดาวดึงส์เทวโลก ซึ่งแต่งตั้งอย่างพิสดารมากชื่อว่า วิจารณ์ัย ส่วนที่
 พระสารีบุตรแต่งตั้งแก่ศิษยานุศิษย์นั้นแต่งตั้งอย่างกตาง ๆ ชื่อว่า นาติวิจารณ์ายติ
 สังเขปนัย ไม่มีโอกาสที่พระพุทธรูปองค์จะทรงแต่งตั้งแก่พระอานนท์ได้ เมื่อพระ

พุทธองค์ได้ทรงแต่งตั้งแก่พระสารีบุตรแล้ว พระสารีบุตรก็แต่งตั้งแก่ศิษยานุศิษย์
ชักถามกันจนเป็นที่เข้าใจแล้วจึงแต่งตั้งแก่พระสาวกทั่ว ๆ ไป มีพระอานนท์
เป็นต้น และเมื่อพระอานนท์ได้ทราบอยู่แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอันใดที่
พระพุทธองค์จะต้องแต่งตั้งแก่พระอานนท์ซ้ำอีก

ถาม พระอภิธรรมปิฎก เป็นเรื่องที่มีผู้แต่งปลอมแปลงเข้ามาในพระ
พุทธศาสนา ภายหลังพระพุทธปรินิพพาน จริงหรือ?

ตอบ ตามพระพุทธประวัติปรากฏว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้
ทรงบรรลुพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสวยวิมุกตคติสุขอยู่ในบริเวณ
ที่ครุสร์น ๗ ตำบล คือ ประทับนั่งบนรัตนบัลลังก์ที่ครุสร์นตลอดสัปดาห์ที่ ๓
แล้วเสด็จไปประทับอยู่ในทิศอุดรแห่งคัมภีร์มหาโพธิ์ จัองพระเนตรดูคัม
ภีร์มหาโพธิ์นั้นตลอดสัปดาห์ที่ ๒ สถานที่นั้นเรียกว่า อนิมิสเจดีย์ แล้วเสด็จจงกรม
ในทิศอุดรแห่งคัมภีร์มหาโพธิ์ ตลอดสัปดาห์ที่ ๓ แล้วเสด็จไปประทับนั่งยัง รัตน
มระเจดีย์ เรือนแก้ว ในทิศปัจฉิมหรือทิศพายัพแห่งคัมภีร์มหาโพธิ์ ทรงพิจารณา
พระอภิธรรมตลอดสัปดาห์ที่ ๔ แล้วเสด็จไปประทับยังร่มไม้ไทร ซึ่งเป็นที่อา
ศัยพักร่มของคนเดียงแพะอันมีนามว่า อชปาลนิโครธ ตลอดสัปดาห์ที่ ๕ ได้ทรง
รับคำถามที่มาจากโถม ต่อมาได้ทรงตอบปัญหาของพราหมณ์ผู้หนึ่ง แล้ว
เสด็จไปประทับนั่งขัดสมาธิยังร่มไม้จิกอันมีนามว่า มุจลินท์ ซึ่งอยู่ในทิศบูรพา

หรือทิศอาคเนย์แห่งคันทมาโพธิศตอดตปตาหัทที่ ๖ ในภาดนนั้นฝนตกพรำทั้ง ๗ วัน
 พญานาคมีนามว่า มุจลินทนาคราช ได้มาขดกายและแผ่พังพานใหญ่บ้องกันฝน
 ถวาย แล้วเสด็จไปยังร่วมไม้เอกุอันมีนามว่า ราชายตนะ ซึ่งอยู่ในทิศทักษิณ
 แห่งคันทมาโพธิศตอดตปตาหัทที่ ๖ ในภาดนนั้นท้าวสักกะอมรินทร์ราชา น้อม
 ผลส้มอ่อนเป็นทิพยโอสถเข้าไปถวาย ดังนี้จะเห็นได้ว่าพระอภิธรรมนั้นเป็น
 ธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ ไม่ใช่มีผู้แต่งปลอมแปลงเข้ามา (พุทธ-
 ประวัติ, พระสูตร มหาวารบาตในชุตตตนิคาย พุทธวงศ์ พระบาต ในพระ
 วินัยมหาวารพระบาต พร้อมทั้งอรรถกถา) นอกจากนั้นยังปรากฏต่อไปอีกว่า
 พระอภิธรรมนี้เป็นวิสัยของพระสัมพัญญพุทธเจ้าโดยเฉพาะ หาเป็นวิสัยของ
 พระสาวกไม่ (อภิธรรมัตถวิภาวินี, อัญฐสาตินี, อัญฐกถากันท์ฉวันณะ
 ปริวาร พระบาตวินัยปิฎก)

ต่อมาเมื่อพระบรมศาสดามีวาระครบ ๗ พรรษา เพ็ญเดือน ๘ ภายหลัง
 ที่ได้ทรงแสดงยมกปฏิหาริย์แล้ว เสด็จไปสู่ดาวดึงส์เทวโลก ทรงเทศนาโปรด
 พระพุทธมารดาพร้อมด้วยเทวดา และพรหมตลอด ๓ เดือนเต็มบริบูรณ์ ส่วนใน
 มนุษย์โลกนับแต่แรกค่ำหนึ่งเดือนนั้นเป็นคันไป พระพุทธองค์ได้เสด็จกลับลงมา
 ทรงเทศนาให้พระสาริบุตรอันเป็นอัครมหาสาวกฟังที่สระอโนดาตในป่าหิมพานต์
 และมีกระแสรบตั้งให้พระสาริบุตรสอนแก่ชาวมนุษย์นิกรทั่วไป (อรรถกถาธรรม
 บทและปรมัตถที่ปนี)

ตั้งแต่วันเริ่มสอนพระอภิธรรมแก่มนุษย์นิกรเป็นคันมา พระอภิธรรม
 ปิฎกก็แพร่หลายทั่วไปในหมู่พระสาวกทั้งหลาย ดังที่มักกล่าวอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ
 เช่น ในคัมภีร์คัมภีร์ อังคุดตตนิคาย มีข้อความว่าพระภิกษุประชุมคันทมาพระ

อภิธรรมกัน ในสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุตบับณนาถัก มหาโคตังค-
 ดาตสูตร พระมหาโมคคัลลานะแสดงมติของท่านว่า บ้าโคตังคดาตนะ^{*}เหมาะ
 สมที่จะวิชันาพระอภิธรรม ในสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरีบับณนาถัก
 กินติสูตร มีพระพุทธพจน์กล่าวถึงพระอภิธรรม ในสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย
 อุบาตเถรวัตถุ มีข้อความกล่าวถึงพระอภิธรรมว่า เป็นธรรมสภา ในสุตตันต-
 ปิฎก ขุททกนิกาย เถรอปทานว่า นางเขมาเถรวิสัยแห่งพระอภิธรรม ใน
 วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ทัพพมัตตบุตรเถรวัตถุมีว่า ท่านมีหน้าที่ปุจฉา^{*}นะ ได้
 ปุจฉา^{*}นะสำหรับพวกทรงพระอภิธรรมด้วย ในวินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์มีความ
 ว่า นางภิกษุณีทำปุจฉาแก่พระภิกษุณี ขอโอกาสอันใดต้องถามอันนั้น คือ
 ถ้าขอโอกาสพระสูตรแล้วถามพระวินัยพระอภิธรรมก็ดี ขอโอกาสพระวินัยแล้ว
 ถามพระสูตรพระอภิธรรมก็ดี ขอโอกาสพระอภิธรรม แล้วถามพระสูตรพระวินัย
 ก็ได้ นางนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังนี้เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลนั้น มี
 พระเถรานุเถระตลอดจนภิกษุภิกษุณี ศึกษาพระอภิธรรมกันอยู่เป็นอันมาก
 แม้ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งท่านพระมหากัสสป พระอุบาต พระอาณนท
 เป็นประมุข พร้อมด้วยพระอรหันต์รวม ๕๐๐ รูป ถ้วนเป็นปฏิสัมภิทา
 ฉัพภิญญา เควชชา ก็ได้ยกย่องพระอภิธรรมว่า *โดยปิฎก* พระอภิธรรมเป็น
 พระอภิธรรมปิฎก *โดยนิกาย* พระอภิธรรมเป็นขุททกนิกาย *โดยองค์* คือ
 นวังกตัตถุศาสตร์ พระอภิธรรมเป็นเวทยากรณะ และในการทำสังคายนาครั้ง
 หนึ่ง ๆ ต่อมา พระอภิธรรมก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นปิฎกที่สำคัญตลอดมา
 ยิ่งในสมัยการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งกระทำเมื่อพระพุทธศาสดานาดวงแล้ว ๒๐๐

พิเศษ โดยพระโมคคัลลบุตรติสฺสเถระเป็นประธานพร้อมด้วยพระอรหันต์รวม ๓,๐๐๐ รูป ยิ่งแต่คงว่าสมณนิมนต์ศึกษาพระอภิธรรมกันมาก ถึงกับคณะตั้งคายนาคองวินิจฉัยปัญหาพระอภิธรรมตั้ง ๓,๐๐๐ ข้อ ไว้ในพระกถาวัตถุพระบาลี เพื่อทรงรับข้อโต้เถียงกันในนานาประเทศ ให้ยุติด้วยคัมภีร์พระอภิธรรมเป็นปทัฏฐาน

ในที่สุดปรากฏในบาลีอัฐฐานสูตร เอกนิบาต อังคุตตรนิกาย กถาวัตถุถึงปัญจอินทรธาน ๕ ประการว่า ปริยัตอินทรธานก่อน แล้วปฏิบัติ ปฏิเวชติงค ชาติ จึงอินทรธานตามกันตามลำดับ เมื่อพระปริยัตธรรมเต็มแล้ว พระอภิธรรมเต็มก่อน เมื่อพระอภิธรรมเต็มแล้วเต็มแต่เบของปลายลงมา คือมหาปฏฐฐานเต็มก่อนแล้ว ยมก กถาวัตถุ ปุคคตบัญญัติ ชาติกถา วิภังคัมมตั้งคนก็เต็มตาม ๆ กัน ตามลำดับ นี่ก็เป็นหลักฐานอีกประการหนึ่งว่าพระอภิธรรมนมกถาวาท้องถึงตั้งแต่เริ่มปรากฏจนจนถึงที่สุดอินทรธานไป

โดยหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ซึ่งได้มาจากทั้งพระสุตตันตปิฎกและพระวินัยปิฎก ไม่ใช่ได้มาเฉพาะพระอภิธรรมปิฎกเท่านั้นเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าพระอภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้ ๆ และเป็นวิสัยของพระสัมพันธูปุทธเจ้าโดยเฉพาะ ใช้วิสัยที่บุคคลอื่นจะกล่าวได้ ผู้ที่กล่าวกล่าวว่าพระอภิธรรมไม่ใช่พุทธพจน์ ก็เพราะไม่รู้จักพระอภิธรรม ถ้าได้ศึกษาพระอภิธรรมพอให้เกิดความเข้าใจบ้างแล้ว จะเห็นความวิจิตรพิสดารในพระอภิธรรม จะเห็นพระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าประเสริฐที่สุด ไม่มีสิ่งใดจะเทียบเทียมได้ และจะ

เห็นว่าพระอภิธรรมปิฎกนี้ นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วบุคคลอื่นใดไม่สามารถจะกล่าวได้โดยลำพังเลย.

นักศึกษามหาวิทยาลัยที่พุทธสมาคมผู้หนึ่ง ถามว่า

ถาม การวิบัติตำนานใช้ทางเดินของพระพุทธองค์ที่ทรงตรัสรู้ และมีใช้
เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะวิบัติตำนานได้ปรากฏใน
พระพุทธวจนะ แต่คนมาเริ่มรู้จักการวิบัติตำนานจากหนังสือวิสุทธิ
มรรคซึ่งแต่งขึ้นตงพันปีหลังพุทธกาล โดยพระอรรถกถาจารย์ชื่อ
พระพุทธโฆษา จริงหรือ?

ตอบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้
เสด็จออกมหาภิเนษกรรม ณ ทรงทรมานพระองค์แสวงหาโมกขธรรมอยู่เป็น
เวลา ๖ ปี ในระหว่าง ๖ ปี ได้ทรงศึกษาปฏิบัติต่าง ๆ อย่างต่ำตั้งแต่การทรมาน
พระองค์โดยเบต่าประโยชน์ และอย่างสูงได้ทรงศึกษาดมกกรรมฐานจากท่าน
อาฬารดาบส กาลามโคตรและท่านอุทกดาบส รามบุตร จนถึงได้สมาบัติ ๘ แต่
ยังไม่พบโมกขธรรม พระองค์พิจารณาเห็นว่าไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ จึงทรงอำตา
ดาบสทั้งสองไปบำเพ็ญโดยลำพังพระองค์เอง ชั้นแรกได้ทรงทรมานพระวรกาย
ให้ลำบากถึง ๓ วาระ ก็ไม่บรรลुพระโพธิญาณ จึงทรงได้พระสติดำริว่า การ
ทรมานกายไม่ใช่ทางบรรลुพระโพธิญาณ ชะรอยทางตรัสรู้จะเป็นอย่างอื่นจน

ถึงเช้าวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ได้ทรงรับมรุษายาต์จากนาง
 สุชาดาแล้ว บ่ายวันนั้นจึงเสด็จชนประทับ บนรัตนบัลลังก์แก้ว ได้ทรงตั้ง
 ดัศยาริษฐานในพระทัยว่า ถ้าอาตมายังมิได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิ-
 ญาณเพียงใดจะไม่เลิกละความเพียรโดยเสด็จจากไปจากที่นี้ พระองค์ได้กำจัด
 มารและเสนามารให้ปราชัยด้วยพระบารมี ตั้งแต่เวลาดำยณห์มัทนที่พระอาทิตย์
 จะอสดงคต และมีได้ทรงพักให้เสียเวลา ได้เจริญสมาธิภาวนาอาณาปานสติ
 กรรมฐาน ทำจิตให้แน่วแน่ ปราศจากอุปกิเลส จนจิตสุ่มเข้าโดยลำดับ
 ไม่ซ้าก็ได้บรรลุ ปฐมฌาน ทุคฺยฌาน ตคฺยฌาน จตุคฺยฌาน ซึ่งเป็นส่วน
 รูปสมาบัติเป็นลำดับ และเจริญรูปกรรมฐานต่อไป จนถึงอรุณสมาบัติ ๔
 บริบูรณ์ เมื่อถึงปฐมยามพระองค์ได้เจริญอาโลกกสติ น้อมจิตสู่บุพเพนิ-
 วาตานุสติญาณ สามารถระลึกอดีตชาติที่พระองค์ทรงบังเกิดมาแล้วทั้งสิ้นได้
 ในมัชฌิมยามทรงบรรลุดุทธิพจักขุญาณ (จตุปปาตญาณ ยถากัมมุปคญาณ
 อนาคตังสญาณ) สามารถหยั่งรู้การเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายน ได้
 คดอศหมค ได้พักอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วทรงปฏิบัติต่อไป ได้ทรงเจริญ
 จตุคฺยฌานพิจารณาตั้งขารธรรมเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนวิปัสสนา
 ญาณเกิดขึ้น เมื่อวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นถึงปัจจยปริกคญาณแล้ว ได้ทรงพิจารณา
 ปัจจยการแห่งปัจจยสมุปบาท โดยอนุโลม ปฏิโลม วิปัสสนาญาณก็เกิดขึ้น
 ต่อไปโดยลำดับ ในปัจจนิยามได้บรรลุอาตวักขยญาณ ทรงสามารถกระทำ
 อาตวักเเล่ทั้งหลายนให้หมดสิ้นไปด้วยพระปัญญา และก็ได้บรรลุพระอนุตตร
 สัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระสัมพัญ-

อนุญาตในเวลาปัจจุบันนี้รุ่งอรุณโชนทัญ (ปฏิสัมพันธ์ตามวรรค พระบาท อรรถกถา และสารัตถที่ป็นฎีกา)

โดยประการฉะนี้ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสรับรองไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า เอกายโน อหิ ภิกขเว มกุโธ สุตตานิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานิ สมตฺถิกมฺยา ทฺภุขโทมนสฺสานิ อฏฺฐงฺกมฺยา ฃายสฺส อธิกมฺยา นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยา ยทฺธิ จตฺตาริ สติปฏฺฐานา ฯ *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางไปอันเอกเพื่อความหมดจดพิเศษของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงซึ่งความโศกและความร่ำไร เพื่อดับไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อกะทำให้พระนิพพานให้แจ้ง ทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔ อย่าง อันได้แก่การพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม*

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้ พระอนุตรตรสัมมาสัมโพธิญาณ แล้วก็ได้ทรงสอนวิปัสสนากรรมฐานเรื่อยมาตลอดพระชนม์ชีพ เริ่มต้นแต่ปฐมเทศนาสัมมาสัมพุทธเจ้ากับปวศคนุตฺตฺร ซึ่งโปรดพระปัญจวัคคีย์ พระองค์ได้ทรงแสดงมรรคมาปฏิบัติ คือ ทางสายกลาง อันได้แก่ทางเป็นเครื่องไปจากขาคักมืองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ ซึ่งพระศากยโคตมได้ตรัสรู้ด้วยพระปัญญาอันยิ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อความดับบรรจบ เพื่อความรู้อย่าง และได้ทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ทุกขอริยสัจ ทุกข์ ทุกขสมุทัยอริยสัจ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกขนิโรธอริยสัจ ความดับทุกข์

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ การปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ อย่างชัดแจ้ง
 ๕๔๕ นักถือการต่อนิวบัตต์ฐานานนเอง จากนพระองค์ที่ทรงเทศนาอนัตต-
 ตักขณสูตร ทรงชี้แจงชี้ชัด ๕ ว่าเป็นอนัตตา โดยความเป็นไปเพื่ออาพาธ มิ
 ได้เป็นไปตามปรารถนา แล้วตรัสให้ภิกษุบัญญัติพิจารณาชั้น ๕ โดย
 ความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การเทศนาของพระพุทธองค์ ก็เป็นการ
 ต่อนิวบัตต์ฐานานน การพิจารณาชั้น ๕ ของพระภิกษุบัญญัติ ก็คือ
 การปฏิบัติวิบัติฐานานนเอง ในท้ายที่สุดแม้ในขณะที่ใกล้จะเสด็จดับ
 ขันขปริณิพพานอยู่แล้ว ยังโปรดต่อนิวบัตต์ทบทวนวิพากษ์ ด้วยวิบัติฐานานน
 คือ ทรงต่อนิวบัตต์ตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จนพระสุกัถ์ทดำไว้
 เป็นพระอรหันต์ขึ้นเจ้าในคืนวันนั้น ทนพระชนม์ชีพของพระบรมศาสดา
 เป็นพระดาวงศ์สุดท้ายอีกองค์หนึ่งด้วย ๕๔๖ ก็เป็นการต่อนิวบัตต์ฐานานน
 ๕
 นนเอง

การฟังเทศน์เป็นการปฏิบัติวิบัติฐานานนได้อย่างไร พระอรธ-
 กถาจารย์ได้อธิบายไว้ในมหาสติปัฏฐานอรธกถา ในเรื่องของต้นตมิมหาอำ-
 มาตย์และเรื่องนางปฐาจารา ซึ่งได้ฟังเทศน์จากองค์สมเด็จพระบรมศาสดาแล้ว
 ท่านหนึ่งเป็นพระอรหันต์ อีกท่านหนึ่งเป็นพระโสดาบัน ว่า ยสฺมา บน กาย
 เวทนา จิตฺต ชมฺเมสุ กิลฺลิจิ ชมฺมิ อนามสฺสิตฺวา ภาวนา นาม นตฺถิ ตสฺมา
 เตปปี อิมินาว มคฺเชน โสภปริเทวสมตฺถิกนฺตาทิ เวทิตพฺพาฯ เพราะเหตุใด
 กาย เวทนา จิต ธรรม นั้นอย่างใดอย่างหนึ่งไม่พิจารณาแล้ว ไม่จัดเป็นภาวนา
 เพราะเหตุนั้น บุคคลทั้ง ๒ นั้น พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม แล้วพึงทราบ

ว่าก้าวล่วงโลกปริเทวะ (คำว่าบุคคลทั้ง ๒ เอมมาจากคำว่า เตปิ คือหมายถึง
 ดัณคิมหาอำมาตย์และนางปฐาจารวา) ฉะนั้น การฟังเทศน์ ถ้าได้กำหนดใน
 การฟังไปด้วย ไม่ใช่ฟังไปเฉยๆ ก็ย่อมนับเป็นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้

แต่อย่างไรก็ดีถ้าจะกล่าวว่ ในการเทศนาเหล่านี้ไม่มีคำว่า วิปัสสนา
 อยู่โดยตรงแล้ว ก็จำต้องอัญเชิญพระพุทธวจนะที่ตรงๆ ในที่อื่นๆ มา
 เสนอ คือ ปราภฏในธรรมบทชุตทกนิกายภาค ๒ หน้า ๘ บรรทัดที่ ๑๐ เป็น
 ต้นไป ครีตแก่มหากาถภิกษุ ซึ่งได้กราบทูลถามถึงชฺระ ในพระพุทธศาสนาว่า
 กนฺถชฺริ วิปัสสนาชฺรณฺติ เทวเวย ชฺรณานิ ภิกฺขุฯ ภิกฺขุ ชฺระในพระพุทธศาสนา
 นี้มีเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ คันถชฺระ ๑ วิปัสสนาชฺระ ๑ และได้ครีตตอบ
 ต่อไปอีกว่า สลฺลหฺกฺวุตฺติโน ปน ปนฺตเสนาสนาภิริตฺสฺส อตฺตภาเว ขยวํ
 ปญฺจเปตฺวา สาทจฺจกิริยาเวเสน วิปัสสนํ วจฺเจตฺตวา อรหตฺตกฺกฺลณฺนฺติ อิทํ
 วิปัสสนาชฺริ นามฯ การที่ภิกษุประพฤติปอนๆ ยินดีเสนาสนะอันสงัด ตั้ง
 ใจปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มีความเพียรติดต่อกันไม่ขาดสาย ได้เห็นความเกิด
 ดับของรูปนาม ตลอดจนได้บรรลุพระอรหันต์ อย่างนี้เรียกว่าวิปัสสนาชฺระ นอก
 จากพระพุทธวจนะที่อัญเชิญมาแต่คงเป็นหลักฐานว่า คำว่าวิปัสสนาเป็นพระ
 พุทธวจนะดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีอีกมากมาย แต่เท่าที่ได้อัญเชิญมาแต่คง
 ได้ความชัดทั้ง ชื่อของวิปัสสนา และทั้ง อาการกิริยาของวิปัสสนา อยู่แล้ว จึง
 เห็นพอสมควรแก่การจะเชื่อถือได้ ฉะนั้น จะกล่าวไม่ได้เลยว่า การวิปัสสนา
 กรรมฐานไม่ใช่ทางเดินของพระพุทธองค์และไม่ปรากฏในพระพุทธวจนะ ส่วน
 หัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงวางหลักไว้ก็มี ๓ ประการ คือ

สหุพปาปสฺส อกรรมฺฯ การไม่ทำบาปด้วยประการทั้งปวง ๑ กุศลสุสุปสมฺปทาฯ การทำกุศลให้ถึงพร้อม ๑ และ สจิตฺตปริโยทปนํฯ การทำจิตให้ผ่องแผ้ว ๑ ทั้งยังได้ทรงรับรองไว้ด้วยว่า เอตํ พุทฺธานสาสนํฯ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันการทำจิตให้ผ่องแผ้วก็คือการปฏิบัติวิบัติสังฆนากรรมฐานนั่นเอง เพราะผู้ที่มีจิตผ่องแผ้วได้ก็ต้องเป็นผู้เห็นอริยสัจ ๔ และผู้ที่จะเห็นอริยสัจ ๔ ได้ ก็ต้องเป็นผู้ปฏิบัติวิบัติสังฆนากรรมฐาน นอกจากการปฏิบัติวิบัติสังฆนากรรมฐานแล้ว ย่อมไม่มีโอกาสจะเห็นอริยสัจ ๔ ได้เลย นัยอมเป็นข้อพิสูจน์ว่า วิบัติสังฆนากรรมฐานนั้น เป็นทางเดินไม่ใช่แต่เฉพาะพระพุทธองค์ แต่เป็นทางเดินของพระอริยเจ้าทุกพระองค์ ทั้งในอดีตกาล ในปัจจุบันกาล และ ในอนาคตกาลด้วย นอกจากการปฏิบัติวิบัติสังฆนากรรมฐานแล้ว จะมีพระอริยเจ้าเกิดขึ้นไม่ได้เลย การตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าไม่ได้ตรัสรู้วิบัติสังฆนากรรมฐานนี้ด้วยแล้ว ความตรัสรู้นั้นจะพิเศษกว่าศาสดาอื่น ๆ อย่างไร เพราะการสอนให้ระชั้วกระทำดีใคร ๆ ก็สอนได้ เพียงแต่หยาบหรือประณิดกว่ากัน ตามความสามารถของศาสดาแต่ละท่านเท่านั้น และถ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสรู้เรื่องวิบัติสังฆนา การที่ทรงสอนให้ทำจิตให้ผ่องแผ้ว จะหมายเอาอะไร

● ● ●

ถาม การเจริญกรรม ๒ อย่าง คือ สัมถะและวิบัติสังฆนากรรมฐานนี้ ต้องเจริญควบคู่กัน หากเจริญแต่วิบัติสังฆนาขาดสัมถะก็อาจยังไม่

หมดวาระ มีวาระจิตแรงกล้าในคุณวิเศษเหนือคนอื่น หรือใน
ข้อเดียวของวิบัติตนาเป็นต้น จริงหรือ?

ตอบ ปรากฏว่าในสมัยพุทธกาล พระอรหันต์ที่เป็นผู้วิบัติตนา คือ พระ
อรหันต์ ที่ปฏิบัติเฉพาะวิบัติตนากรรมฐานล้วน ๆ มีอยู่มากกว่าพระอรหันต์ที่
เป็นฌานตาภิบุคคล คือ ที่ปฏิบัติทั้งสมณะและวิบัติตนากรรมฐานเสียอีก และ
ผู้วิบัติตนาพระอรหันต์ทั้งหลายก็ปรากฏว่า ท่านไม่มีกิเลสตัณหา (ซึ่งรวม
ทั้งวาระจิต) เหลืออยู่เลย

ถาม การพยากรณ์ว่า อายุพระพุทธศาสดาจะมีอยู่เพียง ๕,๐๐๐ ปีนั้น
พระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้พยากรณ์ผู้เดียวหรือ และคำว่า อกา
ดิโก ในพระธรรมคุณนั้นหมายความว่าอะไร ทำไมจึงขัดกับ
ที่พยากรณ์อายุพระพุทธศาสดาว่า ๕,๐๐๐ ปี?

ตอบ การพยากรณ์อายุพระพุทธศาสดา มีมาก่อนอายุพระพุทธโฆษาจารย์
พระพุทธโฆษาจารย์เป็นพระอรรถกถาจารย์รุ่นหลัง แต่เป็นผู้สามารถถ่ายทอด
พระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลมาสู่ภาษามคธ ฉะนั้น อรรถกถาต่าง ๆ ที่ท่าน
เขียนขึ้น โดยมากท่านก็แปลมาจากของเก่าวันแต่บางคัมภีร์ เช่น คัมภีร์
วิสุทธิมรรคเป็นต้นเท่านั้น ถึงกระนั้นเท่าที่ทราบ ก็เข้าใจว่าท่านเขียนขึ้นตาม

หลักฐานที่ท่านได้เรียนรู้มา ไม่ใช่เขียนตามอัตโนมัต ผู้ที่พยากรณ์อายุ
 พระพุทธศาสดาน่าจะ ๕,๐๐๐ ปี เป็นพระอรชรกถาจารย์หลายฝ่าย ซึ่งล้วนเป็น
 พระอรหันต์ ผู้เป็นพุทธมัตตัญญู วัฏฏชาธิบายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 เห็นพ้องกันว่า พระพุทธศาสดาจะอยู่ได้เพียงนั้น มีก่ดาวไว้ในอรชรกถาหลาย
 แห่ง เช่น ในอรชรกถาภิกษุณีนันท์ในพระวินัยปิฎกเป็นต้น และเรื่องอายุ
 พระพุทธศาสดานี้ ก็เป็นคนละเรื่องกับคำว่า อกาลโก ในพระธรรมคุณ คำว่า
 อกาลโก ในพระธรรมคุณนั้น หมายถึงการให้ผลของโตกุตตรกุต คือ
 มัคคธรรม ว่าให้ผลโดยไม่มีเวลาดำเนิน หมายความว่าเมื่อมีคคจิตเกิดขึ้นขณะ
 หนึ่งดับลงแล้วผลจิตก็เกิดขึ้นทันที คิดต่อกันเป็นอนันตบรมัจฉัย ต่างกับโตกีย-
 กุต ซึ่งการให้ผลของโตกียกุตนั้น ไม่อาจให้ผลได้ในทันทีและแน่นอนเหมือน
 โตกุตตรกุต จริงอยู่ ขณจิตดวงที่ ๓ ของกามาจรกุต อาจให้ผลในบัจุบัน
 ชาตินี้ เป็นทิฏฐุธรรมเวทนียกรรมได้ แต่ก็ไม่ใช่จะให้ผลได้ทันทีและแน่นอน
 เสมอไป กุตกรรมใดไม่มีโอกาสให้ผลก็ต้องเป็นอโหสิกรรมไป และถึงแม้
 ว่ากุตกรรมที่มีโอกาสให้ผล ชนิดที่จะให้ผลได้อย่างกระชั้นชิด ก็ต้องเป็นคน
 ละเอียดกับกุตจิตไม่ใช่ในวิถึเดียวกัน คำว่า อกาลโก นั้น มุ่งหมายจะชี้ให้เห็นว่า
 ต่างกับโตกียกุตอย่างนี้ ส่วนการพยากรณ์อายุพระพุทธศาสดาถ้าจะเห็นว่าชัด
 ก็น่าจะเห็นว่าชัดกับพระพุทธภาษิตที่ตรัสแก่สุภทัตปริพาชก ว่า “อเม จ สุภทัต
 ภิกขุ สมมา วิหเรยฺยํ อสุลฺโล โลกิ อรหนเตหิ อสุส ฯ ดูก่อนสุภทัต
 ถ้าภิกษุทั้งหลาย ฟังพากันประพุดติปฏิบัติอยู่โดยชอบ โลกก็ไม่ฟังว่างจากพระ
 อรหันต์” นี้มากกว่า เพราะพระพุทธดำรัสนี้ ถ้าฟังเพียงผิวเผิน ก็ดูเป็นท่านอง

ว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงรับรองว่าจะมีพระอรหันต์อยู่ตลอดกาล เมื่อ
 เช่นนั้นพระพุทธศาสนามักไม่รู้จักเสื่อม แต่ถ้าได้พิจารณาโดยถ่องแท้แล้วจะเห็น
 ได้ว่า พระพุทธองค์ทรงรับรองเฉพาะกาลที่พระภิกษุประพฤติปฏิบัติอยู่โดยชอบ
 เท่านั้น และการที่จะมีผู้ประพฤติปฏิบัติอยู่โดยชอบเพียงไรหรือไม่นั้นก็ย่อมเป็น
 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กล่าวคือ สภาพอันย่อมมีการ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป
 เป็นธรรมดาตามอำนาจของไตรลักษณ์ ย่อมแล้วแต่กรรมของสัตว์ทั้งหลาย
 อันเป็นไปตามยุคตามสมัย พระพุทธองค์มิได้ทรงรับรองว่าจะมีผู้ประพฤติ
 ปฏิบัติอยู่โดยชอบตลอดกาล ยังมีหลักฐานสนับสนุนคำกล่าวนี้ประการหนึ่ง
 คือ ถ้าศาสนาของพระสมณโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่สูญไปจากโลกแล้ว
 ก็ย่อมยังไม่ถึงสมัยที่พระศรีอริยเมตไตรยจะมาตรัส เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 องค์ต่อไปได้ ฉะนั้น เรื่องพยากรณ์อายุพระพุทธศาสนามักกับเรื่องอกาลิโกใน
 พระธรรมคุณ จึงเป็นคนละเรื่องไม่เกี่ยวข้องกันเลย

ถาม พระองค์ผู้มาดและพระอานนทเถระ ดำริเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา
 เฉยๆ โดยไม่ได้ปฏิบัติวัตรสังฆกรรมฐาน จริงหรือ?

ตอบ พระองค์ผู้มาด เป็นพระอรหันต์เพราะได้พึ่งเทศน์จากสมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า (องค์ผู้มาดสูตร มัชฌิมนิกาย) โดยนัยที่ท่านอรธกถาจารย์ได้อธิบาย
 ไว้ในมหาสติปัฏฐานอรธกถาที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว ส่วนพระอานนทเถระ
 ปรากฏว่าเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น เป็นพระอริย-

บุคคลชั้นพระโศตบนั้น แต่ได้รับพระพุทฺธพยากรณ์ว่า จะได้เป็นพระอรหันต์
 ในชาตินี้ จึงเมื่อจะประชุมสงฆ์เพื่อกระทำปฐมสังคายนา และได้กำหนดจำนวน
 พระอรหันต์ ที่จะเป็นองค์ประชุมไว้ ๕๐๐ องค์นั้น ในจำนวนนี้ได้กำหนดเมื่อไว้
 สำหรับพระอานนทเถระด้วย เพราะท่านเป็นพหูสูตรไม่มีใครเทียมเท่า แต่ขณะ
 นั้นท่านยังไม่ได้บรรลุพระอรหันต์ จึงต้องเร่งรีบปฏิบัติวิบัติสังฆกรรมฐานเพื่อให้
 บรรลุพระอรหันต์ทันกำหนดการประชุม จนถึงวันรุ่งขึ้นจะถึงกำหนดประชุม
 กระทำปฐมสังคายนาแล้ว ในคืนนั้นท่านเดินจงกรมพิจารณากายคตาสติกกรรม
 ฐาน เป็นอนุโลมปฏิโตมอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่ปฐมยามจนถึงมัชฌิมยาม
 แต่ก็ยังไม่บรรลุธรรมวิเศษที่สูงกว่าประการใด จึงระดึกได้ว่า ท่านได้รับ
 พุทฺธพยากรณ์ไว้แล้ว การที่มรรคเบื้องบนไม่เกิด อาจเป็นเพราะท่านใช้วิริยะ
 มากเกินไป จึงละการเดินจงกรมเสีย ดงนั่งพิจารณาชั้น ๕ โดยความเป็น
 อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต่อไปจนถึงปัจฉิมยามแล้ว ก็ยังไม่บรรลุธรรมชั้นสูง
 จึงปรารภจะพักผ่อนเสียสักหนึ่งก่อน แล้วจึงจะปฏิบัติต่อไป ในขณะที่
 เอนตัวลง เท้าพ่นพ่นแล้ว แต่ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอนนั้น ท่านก็ได้บรรลุพระ
 อรหันต์พร้อมทั้งฉัพพัญญา ทันกำหนดการที่จะร่วมประชุม กระทำปฐม
 สังคายนา ไม่ใช่อยู่ๆ อรหัตตมรรค อรหัตตผลก็เกิดขึ้นเองเฉยๆ (สมันต
 ปาสาทิกาอรรถกถา).

